

تاریخ ۲

پایه : یازدهم علوم انسانی

درسنامه و نکات مهم درس سیزدهم

زمینه های تشکیل حکومت صفویان

پیامد اجتماعی و مذهبی هجوم مغولان به ایران: گسترش تصوف و تشیع و پیوند روزافزون آنها با یکدیگر
علل گسترش فعالیت طریقت های صوفیانه در ایران: افزایش فعالیت های طریقت های صوفیانه و گرایش مردم به
مشایخ و رهبران طریقت های صوفیانه

گسترش مذهب شیعه در ایران: راه یافتن مذهب شیعه با آغاز ورود اسلام به ایران، پس از سقوط خلافت عباسی شیعیان
در مناطقی از ایران در سده های هشتم و نهم هجری به حکومت رسیدند.

زمان شکل گیری طریقت صفوی: شکل گیری در دوره ایلخانان

بنیانگذار طریقت صفوی: شیخ صفی الدین اردبیلی شاگرد و مرید شیخ زاهد گیلانی
محدوده گسترش طریقت صفوی در زمان جانشینان شیخ صفی: در سرتاسر ایران و آسیای صغیر گسترش و مریدان
بسیاری به ویژه از میان قبایل ترک جذب کرد.

علت احترام فرمانروایان به مشایخ صفوی به واسطه ی مقام معنوی و نفوذ اجتماعی
در مواردی مورد غضب و حسادت فرمانروایان بودند.

عوامل موثر بر تبدیل فعالیت های طریقت صفوی به فعالیت های سیاسی در قرن نهم هجری تحت تأثیر شرایط فکری و
فرهنگی جامعه ی ایران، نخست به مذهب تشیع و سپس ترویج عزلت جویی و دوری از امور دنیوی فعالیت های طریقت
صفوی تبدیل به فعالیت های سیاسی و نظامی شد

پیامد و نتیجه فعالیت های سیاسی و نظامی طریقت صفوی

رقابت و دشمنی مشایخ صفوی با حاکمان سلسله های قراقویونلو و آق قویونلو در نتیجه ی این رقابتها چندتن از رهبران
طریقت کشته شدند.

تأسیس حکومت صفوی

اوضاع ایران همزمان با قدرت یابی صفویان و تاسیس حکومت صفوی آشفتگی و تفرقه ی سیاسی در آغاز سده دهم هجری، ضعف و انحطاط حکومت سلسله ی آق قویونلو حاکم بر قسمت هایی از غرب و جنوب ایران، شکست آق قویونلوها توسط اسماعیل، پسر شیخ حیدر، با سپاهی متشکل از ایلات و طوایف مختلف قزلباش، تصرف تبریز و تاجگذاری در تبریز به عنوان پادشاه ایران به سال ۹۰۷ ق.

مؤسس حکومت صفوی: شاه اسماعیل اول

مهمترین اقدام شاه اسماعیل پس از کسب قدرت: ۱- رسمی کردن مذهب شیعه دوازده امامی
پیامدهای رسمی کردن مذهب شیعه: شیعیان متحد و منسجم شدند و در خدمت دولت نوپای صفوی قرار گرفتند ۲- باعث تمایز ایران از همسایگان مسلمان خود، به ویژه امپراتوری عثمانی در غرب و ازبکان و گورکانیان هند در شرق شد.
اقدامات شاه اسماعیل ۱- از میان برداشتن مدعیان داخلی به ویژه حکام محلی و ایجاد وحدت سیاسی و جغرافیایی ایران
۲- مقابله با دشمنان خارجی

اقدامات شاه اسماعیل در مقابله با دشمنان خارجی

۱- کشتن شیبک خان ازبک که به خراسان یورش آورده بود با این پیروزی صفویان بر بخشهای وسیعی از سرزمینهای شرق ایران تا رود جیحون آتسلط یافتند. ۲- آماده شدن برای نبرد با سلطان سلیم عثمانی در غرب
بهانه سلطان سلیم برای لشکر کشی فعالیت مریدان طریقت صفوی در قلمرو عثمانی
علت واقعی لشکر کشی سلطان سلیم نگرانی و ترس وی از ایجاد حکومت قدرتمند صفوی شیعه مذهب در همسایگی عثمانی

نبرد چالدران: نبردی میان سلطان سلیم عثمانی و شاه اسماعیل اول صفوی
نتیجه نبرد چالدران: شکست سپاه شاه اسماعیل با وجود رشادت و شجاعت فراوان سپاه ایران در جنگ و تصرف تبریز توسط عثمانی

علت شکست ایران در نبرد چالدران: استفاده عثمانی از توپخانه و دیگر جنگ افزارهای آتشین

جانشین شاه اسماعیل اول پسرش تهماسب (۵۴ سال سلطنت)

اوضاع ایران در ابتدای حکومت شاه تهماسب ۱- خودسری و نافرمانی سران ایلات قزلباش و درگیری آنها با یکدیگر ۲- هجوم ازبکان از شرق ۳- هجوم عثمانیها از غرب

اقدامات شاه تهماسب

۱- پایان دادن به سرکشی سران قزلباش ۲- شکست ازبکان و بیرون راندن آنان از خراسان ۳- دفع تهاجمات عثمانی با اتخاذ تدابیری مناسب

عصر اقتدار و شکوفایی

جانشین شاه تهماسب: شاه اسماعیل دوم

جانشین شاه اسماعیل دوم: سلطان محمد خدابنده

اوضاع ایران در دوره حکومت شاه اسماعیل دوم و سلطان محمد خدابنده دچار بی ثباتی و هرج و مرج بود.
جانشین سلطان محمد خدابنده: شاه عباس اول دوره ی ۴۲ ساله حکومت شاه عباس اول به علت اقدامات خردمندانه و بهره گیری از مشاوران آگاه ایران را تبدیل به یکی از کانونهای بزرگ سیاسی و اقتصادی جهان آن روز کرد.

وضعیت کشور در ابتدای حکومت شاه عباس اول

۱- اختلاف سران قزلباش با یکدیگر ۲- اشغال مناطق وسیعی از غرب ایران توسط عثمانی ۳- تهاجم ازبکان به خراسان در شرق

اقدامات و اصلاحات شاه عباس اول

۱- ایجاد ثبات سیاسی و برقراری نظم و امنیت در داخل کشور ۲- نوسازی تشکیلات و تجهیزات سپاه ۳- توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۴- انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان ۵- بیرون راندن نیروهای بیگانه از خاک ایران

ایجاد ثبات سیاسی و برقراری نظم و امنیت در داخل کشور

۱- سرکوب امرای سرکش و طغیانگر قزلباش ۲- کاهش چشمگیر قدرت سیاسی و نظامی آنان

نوسازی تشکیلات و تجهیزات سپاه

تا زمان شاه عباس اول سپاه صفوی متشکل قزلباشان بود در نتیجه سرکشی سران ایلات به اتکای نیروهای ایل خود اقدام به سرکشی و خودسری می کردند.

اقدامات شاه عباس اول در جهت نوسازی سپاه ۱- ایجاد سپاه دائمی و حرفه ای وفادار به خود

۲- بیشتر افراد سپاه از جوانان گرجی ارمنی و چرکسی تازه مسلمان بودند. ۳- افرادی از میان این جنگاوران به فرماندهی کل یا هر یک از واحدها رسیدند مانند الله وردی خان گرجی ۴- افزودن دسته هاس تفنگ چی و توپ خانه به سپاه جدید ۵- تبدیل زمین های فراوان به املاک خاصه برای پرداخت حقوق و تجهیزات سپاه جدید

اقدام شاه عباس برای پرداخت حقوق و تجهیزات سپاه جدید تبدیل زمینهای فراوانی به املاک خاصه

اصلاحات شاه عباس در جهت توسعه ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

انجام کارهای عمرانی بزرگ مانند ایجاد کارگاههای بافندگی، جاده سازی ۲- ساخت بناهای مختلف از قبیل پلها، مسجدها، کاروان سراها، مدرسه ها، سدها و قناتها ۳- گسترش مناسبات اقتصادی با کشورهای اروپایی و همسایگان و توسعه ی تجارت خارجی ۴- انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان

علل تغییر پایتخت در زمان شاه عباس اول دلایل سیاسی، نظامی و اقتصادی

اقدامات شاه عباس اول در شهر اصفهان: ۱- با استفاده از اصول مهندسی و شهرسازی اصفهان به یکی از زیباترین و آبادترین شهرهای جهان تبدیل شد ۲- مستقر کردن گروهی از ارامنه به اصفهان برای استفاده از تجارب فنی تجاری و اقتصادی آن ها

بیرون راندن نیروهای بیگانه از خاک ایران

شاه عباس متوجه بود که درگیری هم زمان با ازبکان در شرق و عثمانی در غرب میسر نیست در نتیجه ابتدا با عثمانی صلح کرد و سپس به خراسان لشکر کشی و ازبکان را شکست داد، بعد از آن در حمله ای برق آسا نیروهای عثمانی را غافلگیر و شکست داد و مناطق اشغالی غرب ایران را آزاد و عراق و عتبات را به قلمرو صفوی افزود.

اقدام شاه عباس در خلیج فارس بیرون راندن پرتغالیها از خلیج فارس با کمک انگلیسی ها

بکاربردن لقب شاه برای حکام صفوی

دوران ضعف و انحطاط

جانشین شاه عباس اول: شاه صفی نوه شاه عباس

ویژگی شاه صفی: عدم تعدل روحی

حادثه مهم دوران شاه صفی: قتل امام قلی خان حاکم فارس و سردار با کفایت در زمان شاه صفی قندهار توسط گور کانیاں هند از ایران جدا شد.

جانشین شاه صفی: پسرش شاه عباس دوم

شاه عباس دوم قندهار را پس گرفت اما با وجود شجاعت و لیاقت نتوانست روند انحطاط صفویان را متوقف سازد.

حوادث مهم دروان حکومت شاه سلیمان

۱- روند انحطاط و زوال صفویان شدت گرفت ۲- شاه سلیمان با اصول کشورداری آشنا نبود

۳- در زمان او اعضای حرمسرا در اداره امور دخالت می کردند.

نتیجه دخالت و نفوذ حرمسرا: به قدرت رسیدن شاهزاده بی کفایتی همچون حسین میرزا

جانشین شاه سلیمان: شاه سلطان حسین

ویژگی های دوران شاه سلطان حسین

۱- حکومت صفوی به نهایت ضعف و انحطاط رسید ۲- شاه سلطان حسین به امور مملکت توجه نداشت ۳- شاه سلطان حسین

تحت نفوذ درباریان و مشاوران خرافه پرست بود ۴- اختلاف و درگیری میام مقامات کشوری و لشکری ۵- رکود تجارت،

صنعت و کشاورزی ۶- افزایش تعصبات مذهبی و فشار بر اقلیت های دینی ۷- شورش افغان های قندهار

سقوط صفویان

افغان های قندهار با آگاهی از آشفتگی و نابسامانی حکومت صفوی به سوی اصفهان حرکت و پایتخت صفویه را تسخیر و به

حیات کومت صفوی پایان دادند.

چرا شورش ها افغان ها تهاجم خارجی محسوب نمی شود زیرا قندهار بخشی از قلمرو صفوی بود.

اوضاع اقتصادی

ارکان مهم فعالیت اقتصادی دوره صفوی: کشاورزی و دامداری

علل رونق اقتصادی در شهرها و روستاهای ایران: ثبات و امنیت سیاسی و اجتماعی

در دوره صفوی زمین ها به چهار دسته تقسیم می شدند:

۱- **اراضی ممالک:** در اختیار و تملک والیان ایالت بود آن ها زمین ها را میان زیر دستان خود تقسیم می کردند.

۲- **اراضی خاصه:** این زمین ها متعلق به شاه بود، از زمان شاه عباس درآمد آن برای اداره سپاه هزینه می شد.

۳- **ازاضی وقفی:** وقف توسط مردم و شاه، گاهی برای جلوگیری از دست اندازی حکام مردم زمین های خود را وقف می

کردند.

۴- **املاک خصوصی:** این زمین ها ناچیز و در معرض مصادره بودند.

نکته: دولت برای اداره امور از کشاورزان و دامداران مالیات می گرفت

مالیات دامداران: چوپان بیگی

قلب اقتصادی شهر: بازار

در این دوره بازارها راسته ای بودند. یعنی هر صنفی در یک راسته فعالی می کرد مثل راسته زرگرها، تفنگ سازها، آهنگران و...

شکوهمند ترین بازارهای ایران عصر صفوی: بازارهای اصفهان و کرمان

نکته: گروه های اصناف و پیشه وران و صنعتگران در قبال حفظ امنیت به دولت مالیات میدادند.

تجارت: رشد تجارت داخلی و خارجی ایران را به یکی از کانون های مهم تجارت در آسیا تبدیل نمود.

سکه های رایج در معاملات عصر صفوی با توجه به ارزش آن ها: عباسی، محمودی، شاهی، بیستی و سکه های مسی به نام غاز بکه

روابط خارجی

روابط خارجی صفویان دو بخش بود: ۱- روابط با همسایگان ۲- روابط با اروپا

۱- روابط با همسایگان: الف) عثمانی ب- ازبکان ج- گورکانیان هند (تیموریان هند)

الف) روابط صفویان با عثمانی: همزمان با قدرت گیری صفوی در ایران امپراتوری عثمانی در اوج قدرت قرار داشت. سلاطین عثمانی خود را خلیفه تمامی مسلمانان می دانستند، و توانسته بودند در خاک اروپا پیشروی کنند. عثمانی ها، دولت صفوی را تهدیدی برای خود تلقی کرده و به دشمنی و ستیز برخاستند. جنگ میان دو کشور با نبرد چالدران از زمان شاه اسماعیل اول و سلطان سلیم آغاز شد. پس از آن لشکر کشی دیگر سلاطین به ایران منجر به مقاومت صفویان شد و گاهی عهدنامه های صلحی میان دو کشور بسته شد.

علت دشمنی عثمانی با صفویان: شکل گیری حکومت قدرتمند صفویه را تهدید جدی و مانعی بای توسعه طلبی سیاسی و نظامی خود تلقی کردند.

اولین برخورد عثمانی و صفوی: جنگ چالدران در زمان شاه اسماعیل اول و سلطان سلیم عثمانی

اقدامات سلطان سلیم برای مقابله با صفویان: ۱- قتل و عام شیعیان و مریدان صفوی در آسیای صغیر ۲- در نبرد چالدران صفویان را شکست داد.

ب) روابط ازبکان با صفویان: ازبکان با شکست تیموریان بر ماوراء النهر تسلط یافتند، با روی کار آمدن صفویان، شیبک خان ازبک به خراسان حمله و به قتل و غارت پرداخت، شاه اسماعیل در نبرد مرو او را شکست داد. ازبک ها که روابط دوستانه ای با عثمانی داشتند بر علیه حکومت صفوی متحد شدند.

نبرد مرو: میان شیبک خان ازبک و شاه اسماعیل صفوی

نتیجه نبرد مرو: شکست ازبک ها و کشته شدن شیبک خان

در زمان شاه تهماسب و شاه عباس اول ازبک ها به خراسان حمله کردند که شکست خوردند.

ج) روابط گورکانیان هند با صفویان: با قدرت گیری صفویان در ایران، ظهیرالدین بابر از نوادگان تیمور در هندوستان به قدرت رسید. با وجود اختلاف بر سر قندهار دو دولت روابط دوستانه ای داشتند و مناسبات سیاسی، فرهنگی و تجاری میان آن ها برقرار بود و شاعران و هنرمندان زیادی از ایران به هندوستان مهاجرت کردند و باعث شکوفایی فرهنگ و هنر فارسی شدند.

علل شکوفایی فرهنگ و هنر فارسی در هندوستان در زمان گورکانیان: مهاجرت گسترده شاعران، نویسندگان و دانشمندان و معماران ایرانی به هند.

مهم ترین بنای معمار زمان گورکانیان: تاج محل، ساخت توسط معماران ایرانی

دلایل اهمیت قندهار: موقعیت اقتصادی و نظامی این شهر به دلیل ۱- حفظ مناطق شرقی ۲- درآمدهای گمرکی

۲- روابط با اروپا

علل توسعه روابط صفویان با اروپا: ۱- هجوم گسترده ارتش عثمانی به خاک اروپا ۲- انگیزه و اهداف اقتصادی و تجاری اروپاییان

۱- **هجوم گسترده ارتش عثمانی به خاک اروپا:** دولت های اروپایی برای کاستن از حملات عثمانی به اروپا تلاش کردند با رقیب عثمانی، صفویه روابط دوستانه برقرار کنند.

۲- **انگیزه و اهداف اقتصادی و تجاری اروپاییان:** ۱- اروپائیان راه های جدید دریایی یافتند و به ایران و هند و کشورهای شرق آسیا رسیدند ۲- آغاز فعالیت استعماری اروپائیان به دنبال اکتشافات جغرافیایی

نخستین اروپائیان که از طریق راه های دریایی جدید به اقیانوس هند و خلیج فارس وارد شدند: پرتغالی ها

هدف شاه عباس از برقراری ارتباط با کشورهای اروپایی: بهره برداری از دانش نظامی و فنی اروپائیان برای توسعه تجارت خارجی

یکی از منابع عهده در آمد خزانه سلطنتی در زمان شاه عباس: تجارت ابریشم، توسط تجار ارمنی و ایرانی، زیر نظر شاه عباس

مشتریات اصلی ابریشم ایران: تجار اروپایی و کمپانی های مختلف هند شرقی

چرا در دوره صفویه، اروپاییان نتوانستند اهداف خود را تحمیل کنند: زیرا صفویان با اقتدار از روابط با اروپا در جهت اهداف خود سود بردند.

توسعه روابط صفویه با اروپا: در اواخر عصر صفوی، وجود تعداد زیادی سیاح اروپایی نشان از گسترده‌گی روابط دارد.

علت وجود تعداد زیاد سیاحان و سفرای اروپایی در اواخر عصر صفوی: توسعه روابط فرهنگی اروپا و صفوی.